

БИЗНЕС ВА МУЛОКОТ КОНУНЛАРИ

*Аюпов Равшан Хамдамович
Boltaboeva Guzal Ravshanovna*

ТОШКЕНТ

Аннотация

*“Ишёқмас умид қилади,
ишбилармон эса ҳаракат қилади”*

Ушбу “*Бизнес ва мулоқот қонунлари*” деб номланган қўлланма шу соҳадан таълим олувчи талабалар ҳамда мустақил тадбиркорларнинг бизнес ва тадбиркорлик бўйича бир қанча жуда муҳим бўлган қимматли маълумот, коида ҳамда қонуниятларни атрофлича ўрганишлари ҳамда улардан ўз фаолиятларида самарали равишда фойдалана олишлари учун ёзилган. Унда барча мавзулар ҳаётий мисоллар ва атрофлича тушунтиришлар кўринишида берилган бўлиб, материални бу тарзда баён қилиш фойдаланувчилар учун уни тўлиқ ва атрофлича ўзлаштиришда катта қулайликлар туғдиради. Қўлланма талабалар, ўқитувчилар, тадбиркорлар ва барча қизиқувчиларнинг бизнесдаги яширин имкониятларни мустақил равишда ўрганишлари ҳамда уларни иш фаолиятларида самарали равишда қўллай олишлари учун мўлжалланилган.

Мундарижа

"Ҳар бир инсоннинг қадр-қиммати - ўз ишини қойил қилиб бажариши билан аниқланади"

А. Р. Беруний

1. Тадбиркорлик ва ҳаёт қонунлари _____	7
2. Инсонлар билан муомала қилиш қоидалари _____	10
3. Омма эътиборини қаратиш усуллари _____	24
4. Соғлом ва муваффақиятли яшаш сирлари _____	32
5. Муомала ва ташқи кўринишнинг тадбиркорликдаги аҳамияти _____	38
6. Тадбиркорликда йўл бошловчи бўлиш _____	49
7. Суҳбат ва мулоқот маданияти _____	52
8. Чет мамлакатлардаги тадбиркорларнинг одатлари _____	58
9. Бадавлат бўлиш учун нималарга аҳамият бериш керак _____	74
10. Қизиқарли бизнес гоялар ва сайтлар _____	97
11. Бизнесда муваффақиятга эришиш қонунлари. _____	109
Фойдаланилган адабиётлар руйҳати _____	120

СЎЗБОШИ

*“Боши билан шўнгиб кирмаса ҳар дам,
Сув остида дурни топарми одам?”
Алишер Навоий*

Ҳар қандай тадбиркор ўз ишини бошлар экан, у тадбиркорлик фаолиятини муваффақиятли юритиш учун ўзидаги бор билим, савия, тажриба ва пул маблағларини ишлатади. Бунда у кўпинча ўзининг ҳаёт тажрибасига, ўқиган ўқув муассасасида олган билимларига, ота-онасидан ёки яқин инсонларидан билиб олган билимлар мажмуасига ва қандайдир этик қоидаларга риоя қилади. Лекин кўпинча тадбиркорнинг иши ҳозирги пайтдан кўра муваффақиятли бўлиши ва янада ривожланиши учун бунинг ўзи асло етарли бўлмайди. Ҳақиқатан ҳам бизга маълум бўлган олти минг йил давомидаги инсоният тарихида барча инсонлар ўз ота-оналаридан ва устозларидан турли хил билим ҳамда кўрсатмалар олганлар ва бунинг натижасида ҳаёт тажрибасига эга бўлганлар, олдиларига жуда катта ният ва орзулар қўйганлар ҳамда жуда катта нарсаларни орзу қилганлар. Аммо, минг афсуски, уларнинг туғилганликлари ва орзулари ҳақида қабр тошидан бошқа ҳеч нима қолмаган. Муваффақиятга эришиш йўл-йўриқлари ҳақида жуда кўп китоблар ёзилган, анжуманлар ва семинарлар ўтказилган, унда катта муваффақиятга эришган инсонлар ўзлари ҳақида тўлқинланиб гапирганлар, лекин бизнесда муваффақиятга эришишнинг қандайдир тайёр қоидалари ёки қандайдир рецепти ҳали ёзиб чиқилмаган. Баъзилар муваффақиятга ўз дўстларидан ва оилаларидан ажралиш ҳисобига, кимдир эса ўз ҳаётини гаровга қўйган ҳолда эришадилар. Баъзилар учун эса муваффақиятга эришиш ва бойлик орттириш орзуси умр давомида эзгу ва ширин орзулигича қолиб кетаверади. Баъзилар эса бой бўлишади, лекин олдинги камбағал пайтларидаги оилавий бахтни ва хотиржамликни топа олишмайди. Ушбу китобда муваффақиятга эришиш ёки

бойлик орттириш калити тайёр холда тақдим этилмайди, балки унда бу йўлда тадбиркор қилиши лозим бўлган ишлар қандай бўлиши кераклиги кўрсатилади, холос. Агар бу маслаҳатларга амал қилинса, Сиз муваффақият калитини қандай қилиб топиш мумкинлигини ўзингиз билиб оласиз, сўнгра эса бу сеҳрли калитдан фойдаланиб, муваффақиятга элтадиган эшикни топишингиз ва уни очишингиз керак бўлади. Китоб ҳаётимиздаги воқеа-ҳодисаларга объектив назар ташлашга, мақсадларни аниқлашга, уларга эришиш йўлларини чамалашга бўлган бир уриниш бўлиб, уларни баҳолаш Сизга ҳавола. Агарда бу муаммоларга ҳар ким ҳам аниқ ва равшан жавоблар топа олса, бу албатта жуда ажойиб ҳолат бўлиб, ҳаёт янада гўзал бўлар эди. Лекин бир кимса учун муваффақиятга эришиш йўли бўлган ечимлар иккинчи кимса учун батамом муваффақиятсизликка элтадиган йўл бўлиши ҳам мумкин. Чунки ҳар бир инсон ўзича танҳо, ақли, шарт-шароитлари ва ҳаёт тарзи ҳам қайтарилмас бўлиб яратилгандир. Демак, бизнинг асосий мақсадимиз - ҳар бир инсондаги ички имкониятларни уйғотишга ҳаракат қилиш ва унда муваффақиятга эришиш калитини топишга сўнмас иштиёқ уйғотишдир. Албатта муваффақиятга эришиш учун маълум бир қоидаларга, тартибларга, кўрсатмаларга, огоҳлантириш ва эҳтиёткорликларга риоя қилиш керак бўладики, бундай тартиб-қоидалар ёки бошқа сўзлар билан айтганда “Бизнес этикаси” жамиятнинг ҳар бир қатламида, худудларда ва мамлакатларда хилма-хил кўринишларда бўлади. Аммо, афсуски, технократик жамият ривожланиши ва унинг турли соҳаларга жадал кириб бориши бу муаммоларга бағишланган адабиётлар яратишни анча чегаралаб қўйди ва натижада мамлакатимизда бундай китоб ҳамда қўлланмалар қисман ёки умуман ёзилмади ва шунинг учун ҳам керакли нусхаларда нашр этилмади. Демак, шунинг учун ҳам кўпчилик бўлажак тадбиркорлар жамиятда, ишхонада, чет эллик тадбиркорлар орасида, бошқалар билан ўзаро мулоқотда ва оилада қандай қилиб муомала қилиш, ўзини тутиш, бизнес суҳбатни олиб бориш, жанжалли ҳолатларга дуч келмаслик учун нималар

қилмоқ керак эканлигини олий таълим муасасасидаги таълим олиш жараёнида яхши англай олмайдилар. Бу эса яна бошқа ва керак бўлмаган кўшимча муаммоларни келтириб чиқаришга сабаб бўлади ҳамда бусиз ҳам мураккаб бўлган ҳаёт тарзига салбий таъсир қилади. Албатта, тадбиркорнинг фаолиятидаги ва жамиятдаги қийинчиликларини фақатгина тўғри мулоқот қоидаларни йўқлиги билан изоҳлаш кулгили бўлар эди, лекин бу самарали мулоқот тартиб-қоидаларининг ёки бизнес этикасининг жуда катта тарбиявий, ахлоқий ва инсоний аҳамиятини рад қилиш ҳам телбалик бўлиши тушунарлидир. Ҳозирги тадбиркорлик ва ишбилармонлик жадал суръатлар билан ривожланаётган давримизда биз мураккаб инсоний муносабатларда адашиб қолмаслигимиз, хатолардан ҳоли бўлишимиз, инсонни ва унинг интилишларини яхши тушунишимиз ҳамда ҳис туйғуларимизни мақсадга мувофиқ равишда жиловлаб олишимиз учун бундай самарали мулоқот тартиб-қоидалари ёки бизнес этикаси ҳаётий зарур ва муҳим бўлган бир ашёга айланиб борапти. Ҳақиқатан ҳам бизнинг барчамизда ўзимизга хос бўлган ҳаёт тарзимиз туфайли юзага келган ишончсизлик, талабчанлик, шубҳа, каттикқўллилик ва нодўстона муносабатлар ўзимиз учун ишимизни ривожлантиришга ҳалақит берадиган қандайдир кишанга айланиб бормоқда. Ушбу китобда булар билан боғлиқ муаммоларнинг кўпчилиги кўриб чиқилади ва ҳолис нуқтаи-назардан таҳлил қилинади ҳамда тадбиркорнинг муваффақиятга эришиш учун нималарга диққат-эътиборини қаратиши лозимлигига урғу берилади. Бу эса ҳар бир инсонга ва биринчи навбатда бизнинг муҳтарам ҳамюртларимизга уларнинг турфа хил мураккаб муаммоларини ҳал қилишга ёрдам беради деб умид қиламиз. Сизлар бу маълумотларга муҳтожсизлар, чунки Сиз ҳаётда албатта муваффақиятга эришинингиз ва муносиб ҳаёт тарзига эга бўлишингиз керак. Бу маълумотлар Сизни яна ўйлашга, ижодий фикрлашга мажбур қилади ва улар янги нарсалар, бизнес ғоялар кашф этишга, ўз ижодий потециалингизни муваффақиятга эришиш йўлида тўла сафарбар этиш учун ҳаётий зарурдир.

Биз ишонамизки, ушбу китоб барчага қандайдир даражада кўмак беради ва ҳар кимга нима биландир ёрдам беради. Лекин бу китобча ҳалол йўл ва усуллар орқали пул топиб, ўз тадбиркорлик фаолиятларини ривожлантирмоқчи бўлганлар учунгина фойдали бўлади. Судхўрлик, порахўрлик, фирибгарлик, ўғрилик, муттаҳамлик, каззоблик, кўзбўямачилик, кўшмачилик, ёлғончилик, қароқчилик, кўрқитиш орқали, давлат маблағларини ўзлаштириш ҳисобига ва алдов йўли билан осонликча пул топадиган ва топмоқчи бўлганларга бу китоб умуман ярамайди, чунки бундай ишларнинг тартиб-қоидалари ва қонунлари ўзига хос ҳамда специфик бўлиб, бошқа бир алоҳида китобчага жам бўлиши керак бўлади. Агар ҳозир ёки келажакда шундай йўлга кириш ниятингиз ёки орзуингиз бўлса, бу китобни ўқиб вақтингизни бекор кетказманг – уни бир четга улоқтиринг.

Аслида бу китобни ўқимасдан ҳам яхши яшаш мумкин, лекин у билан танишсангиз, яна қўшимча нималаргадир эришасиз ва янада яхшироқ яшайсиз деб ўйлаймиз!

1. Тадбиркорлик ва ҳаёт қонунлари

*«Отам гўёки мени осмондан ерга туширди.
Аммо устозим Арасту мени ердан осмонга кўтарди.
Яъни, отам мени дунёга келмогимга сабаб бўлди.
Устозим эса илм ва одоб ўргатиб,
мартаба ва иззатимнинг ошишига сабаб бўлди»
Александр Македонский*

Биз барчамиз, талабалар ва ўқитувчилар, ишчилар ва ҳизматчилар, оддий мулозимлар ва катта амалдорлар, бойлар ва камбағаллар, ёшлар ва қарилар, ўқимишли бўлганлар ва китоб бетини умуман кўрмаганлар, ҳаммамиз бу дунёга келганимиздан бери бизга таъсир кўрсатаётган барча салбий ва ижобий ҳодисаларнинг, яхши ва ёмон инсонларнинг, оила аъзоларимизнинг, устозларимиз ва ҳаёт тарзимизнинг инъикосимиз десак, ҳеч ҳам янглишмасак керак. Бизнинг ҳар бир хатти-ҳаракатимиз, фикримиз ва инсонлар билан алоқаларимиз бизнинг шахсимиз хусусиятларига албатта таъсир қилган. Ҳар бир кўрилган фильм, ўқилган китоб, телевизион кўрсатув, биринчи севги,

оилавий ва жамоа суҳбатлари, мулоқотлар, Интернет маълумотлари, чатлар, катта ва кичик ғалабалар, ўқиш жараёни, шубҳа ва орзулар, саёхатлар – булар барчаси бизга ўзининг қандайдир таъсирини ўтказган албатта. Бу фоний дунёда биз ким эдик-ку, ким бўлдик ва кейин ким бўлишимиз мумкин, булар ҳаммаси бизга ўз таъсирини ўтказган маълумотлар мажмуаси туфайлидир. Инсон ўз муваффақиятсизликларини ташқаридан ахтаришга мойил бўлади. У ўз муваффақиятсизликларига сабаб қилиб кимнидир ёки ниманидир кўрсатиши мумкин. Масалан, у ўз муваффақиятсизликлари учун давлатни, раҳбарларни, ҳамкасбларни, ҳамкорларини, инфляцияни, об-ҳавони, ҳаёт муаммоларини, рақобатчиларни ёки қўшниларни айблаши мумкин. Лекин, бизга қачонлардир таъсир кўрсатган ҳамда бизнинг ҳаётимизда яхши ёки ёмон из қолдирган воқеа-ҳодисалар ва инсонлар энди орқада қолган. Агар бу ҳодисалар анча олдин эмас, балки кеча руй берган бўлса ҳам, агар биз бунга изн бермасак, улар бизга асло таъсир қила олмайди. Биз учун каттароқ аҳамиятга молик бўлгани - ким ва ниманинг бугун ва бундан кейинги кунлар давомида таъсир қилиши мумкинлигидир. Бизнинг ким эканлигимиз аллақачон амалга ошган ва рад қилиб бўлмайдиган далилдир. Биз келажакда ким бўла олишлигимиз, бизга қандай имкониятлар пайдо бўлиши ва бунинг учун нималар қилишимиз кераклигигина муҳимроқ ва ҳаётийдир. Шунинг учун ўтмиш юмушлари ва ҳиссиётлари бизнинг келажакда эришишимиз мумкин бўлган имкониятларимизга юк ёки тўсиқ бўлишига, бизнинг имкониятларимизни камайтиришга йўл қўйиш асло мумкин эмас. Ўтмишнинг энг катта қиммати унинг сабоқларини келажакда қандай қилиб ва қанчалик ақл-фаросат билан ишлата олишимиздан иборатдир. Шунинг учун асосий ниятимиз – бизнинг ўтмишимиз бизнинг келажакимизни янада қувончли, бахтли ва ранг-баранг қилиш учун хизмат қилишидир.

Агарда кимдир ўзини муваффақиятга эришишига лойиқ деб билса ва бир кунмас бир кун молиявий ва маънавий мустақилликка эришишига ишонса, у холда бу инсон орқага назар ташлашни бас қилиши керак ва бутун диққат-

эътиборини олдинга, яъни, келажакда бўлиши мумкин бўлган катта ва ранг-баранг имкониятларга қаратсин. Бу инсон тадбиркорми, оддий инсонми ёки ўқувчи-талабами, ўзининг катта муваффақиятлар сари зафарли юришини ҳозирги пайтда унга таъсир кўрсатаётган инсонлар ва шарт-шароитларга эътибор беришдан бошласин ҳамда шу орқали келажаги қандай бўлишини сарҳисоб қилишга ўргансин. Агарда атрофимизда худди олдингидагидек қандайдир тоифа одамлар доимо мавжуд бўлса ва ҳаётимиз тарзи ҳам шунга яраша бўлса, бизнинг келажакимиз ҳам худди ўтмишимиз сингари бўлади, албатта. Инсон ижодий ривожланиш учун албатта маълум бир миқдорда ҳақ тўлаши керак бўлади. Яъни, ҳар бир эришилган муваффақият қандайдир миқдордаги йўқотишга ҳам олиб келади. Ривожланиш жараёнининг бундай салбий томонини ҳар ким ҳам билади ва буни ўз зиммасига олади. Демак, у ривожланиш қандай салбий оқибатларга олиб келишини англайди ва улар рўй берган тақдирда, уларга катта эътибор бериб ўтирмайди. Масалан, бизнес жараёнида қандайдир танишлар ёки ҳамкорлар бўладикки, улар тадбиркорга заҳарли таъсир кўрсатадилар. Баъзиларининг бундай салбий таъсири бирданига бўлади, баъзилариники эса йиллар давомида ва аста-секин таъсир кўрсатади. Бундай заҳарли таъсиротлар ишончни, интилишни, эзгу фикрларни, орзуларни ва ўзгаришларга бўлган интилишни ўлдириши мумкин. Заҳарлаш усуллари ҳар хил бўлиши мумкин, аммо натижа битта бўлади, чунки ҳаётдан ёки ишончдан ажралганлар орасида унчалик катта фарқ бўлмайди. Масалан, баъзи инсонлар фойдали китоб ўқийдиганлар ҳамда билим олишга ташна бўлганлар устидан куладилар ва кўпчиликнинг онгини заҳарлайдилар, лекин китоб ўқишни истамайдиган инсон ва китоб ўқий олмайдиган инсон орасида унчалик катта фарқ йўқ, чунки охириги натижа доимо билимсизлик, калтабинлик ва аҳмоқлик бўлади. Доимо Сизни ўз интилишларингиздан ва яхши ҳаётга эришиш йўлидаги ҳаракатларингиздан қайтарувчи инсонлар бўлади, лекин уларга эътибор бермаслик ва ўзининг эзгу орзу-ниятларига интилиш йўналишидаги ҳаракатларни изчиллик билан

давом эттириш ҳар бир инсоннинг оиласи, дўстлари, ота-онаси ва жамият олдидаги бурчидир. Мисол учун, “*Ҳамма олим бўлса, подани ким боқади*” - кабилидаги гаплар барчани “*подачи бўлишга*” даъват қилиб, бу онгни енгил захарлашнинг бир туридир десак, унчалик янглишмаймиз.

Сиз туғилганингизда ҳеч бир айбсиз, беғубор инсон бўласиз ва Сизнинг бундан буён ривожланишингиз оилангиз, атроф-муҳит ва ўзингизга боғлиқ бўлиб қолади. Бироз вақтдан кейин ўзингизни-ўзингиз ва ақлингизни танийсиз ҳамда энди Сизнинг етук инсон бўлиб етишишингиз ва камолот сари яна ҳам дадилроқ равожланишингиз фақат ўзингизга боғлиқ бўлиб қолади. Бунинг учун эса илм, билим, меҳнатсеварлик, тиришқоқлик керак бўлади. Агар инсоният асрлар давомида яратган билимларни яхшилаб ўзлаштириб олсангиз ва уларни амалда қўллашга куч-қувват ва имконият топсангиз, бойлик Сизга ўз-ўзидан оқиб келаверади. Шунинг учун ҳам ота-боболаримиз “*Сен пулнинг кетидан эмас, балки пул сенинг кетингдан қувсин*” – деб бекорга айтмаганлар.

2. Инсонлар билан муомала қилиш қоидалари

*Аввал-охир хўблар кетти, қолдим ёлғиз,
Нодонлардин эшитмадим бир яхши сўз,
Доно кетти, нодон қолди, едим афсус,
Йўлни топмай, ҳайрон бўлиб қолдим мано.
Хожа Аҳмад Яссавий*

Қуйида ўзаро муносабатларда ва тадбиркорлик фаолиятида албатта риоя қилиш зарур бўлган ҳамда муваффақият эшигини очиб бериши мумкин бўлган кўникмалар ва турли хил инсонлар билан муомала қилишнинг баъзи бир қонун-қоидаларини қисқача холда келтириб ўтамыз:

- Бошқа инсонларни, улар ким, қаерда ва қандай ҳолатда бўлганларига қарамай, ***зинҳор танқид қилманг***. Ҳақиқатан ҳам бировни танқид қилиш тамоман фойдасиз, чунки танқид қилинаётган инсон ўз обрусини йўқотмаслик учун ўзини турли хил усуллар билан ҳимоя қила бошлайди. Ундан ташқари, танқид ҳавфли ҳамдир, чунки у танқид қилинаётган

Bu tanishuv parchasidir. Asarning to'liq versiyasi <https://kitobxon.com/uz/asar/4793> saytida.

Бу танишув парчасидир. Асарнинг тўлиқ версияси <https://kitobxon.com/uz/asar/4793> сайтида.

Это был ознакомительный отрывок. Полную версию можно найти на сайте <https://kitobxon.com/ru/asar/4793>